

Ю. І. Фещенко, В. М. Мельник, А. М. Приходько
ПРОФЕСОР ОЛЕКСАНДР МАМОЛАТ – ЖИТТЯ, ВІДДАНЕ МЕДИЦИНИ
(ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ О. С. МАМОЛАТА)

Державна установа “Національний інститут фтизіатрії і пульмонології імені Ф. Г. Яновського НАМН України”

*Быть счастливым счастьем других –
вот настоящее счастье, вот жизни земной идеал.*
Николай Пирогов

У вересні 2010 р. медична спільнота відзначатиме 100-річчя від дня народження Олександра Самійловича Мамолата — видатного українського терапевта і фтизіатра, Заслуженого діяча науки України, Заслуженого лікаря України, доктора медичних наук, професора, завідувачого кафедрою фтизіатрії, громадського діяча, учасника Великої Вітчизняної війни, нагородженого орденами Червоної Зірки, Трудового Червоного Прапора, Жовтневої революції, багатьма медалями.

Народився Олександр Мамолат 12 вересня 1910 р. в селі Калниболот Кіровоградської області в родині вчителів.

Після закінчення в 1930 р. Уманського медичного технікуму О. С. Мамолат протягом року працював на посаді фельдшера Ольховатського цукрового заводу Київської області, а роком пізніше вступив до Київського медичного інституту на медичний факультет (нині — Національний медичний університет імені О. О. Богомольця), який закінчив у 1936 р. з відзнакою, після чого молодого лікаря, з науковими здібностями, зараховують до аспірантури з фтизіатрії.

У цьому ж році, Нарком охорони здоров'я України С. І. Канторович (пізніше був репресований і загинув в катівнях НКВС), запропонував 25-ти річному випускникові медичного інституту тимчасово зайняти вакантну посаду директора Українського інституту туберкульозу в м. Києві (нині — Державна установа “Національний інститут фтизіатрії і пульмонології імені Ф. Г. Яновського Національної Академії медичних наук України”). На цій посаді Олександр Мамолат працював 43 роки — до 1979 р. Такий приклад постійності й тривалості керівної роботи в одній науково-дослідній установі є свідченням видатного організаторського таланту керівника, з яким плідно працювали покоління науковців та лікарів інституту.

Отримавши вагому підтримку співробітників інституту, Олександр Мамолат розгортає боротьбу за зміцнення протитуберкульозної мережі на селі та в індустріальних містах, організовує мережу спеціалізованих диспансерів і санаторіїв, відкриває пневмоторакальні пункти. За успішне і грамотне керівництво інститутом О. С. Мамолата вже у 1938 р. нагородили значком “Відмінник охорони здоров'я”.

Коли невдовзі розгорівся збройний конфлікт між СРСР і Фінляндією (тривав з 30 листопада 1939 р. до 13 березня 1940 р.), який дістав назву радянсько-фінської війни, Олександр Самійлович у 1940 р. бере участь у фінській війні як старший лікар у складі Київського молодіжного лижного батальону. У перші дні Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. О. Мамолат добровольцем іде на

фронт, у вересні 1941 р. потрапляє в оточення, але уникає долі військовополоненого. Влаштувавшись лікарем в селі Майданецьке Тальнівського району Черкаської області, О. Мамолат встановлює зв'язок з партизанами, докладає зусиль щодо створення підпільної друкарні, як підричник бере участь у партизанських диверсіях та надає медичну допомогу пораненим і хворим партизанам. Про діяльність Мамолата-підпільника розповідають Микола Дашківський та Петро Жук у своїй книзі “Партизан Іван Калашник”. У грудні 1941 р. гітлерівці розпочали відправку молоді з Черкащини до Німеччини, і, як відомо, перед цим вони проходили медичну комісію. Звичайно, що партизани влаштовували членами медичних комісій своїх людей. Так, лікар Володимир Шашков зі своєю групою в Тальному спільно із завідувачим медпунктом с. Майданецького Олександром Мамолатом врятували не одну сотню юнаків і дівчат, приречених на відправку до Німеччини. Робили лікарі цю справу таким чином: здоровим людям вводили ін'єкцію “олеум гелуанті”, тобто звичайну соняшникову олію, яку попередньо пастеризували в лабораторії Тальнівської лікарні, внаслідок чого у пацієнтів спостерігалось підвищення температури протягом 2–3 діб і це служило приводом до звільнення від каторжних робіт у Німеччині.

З 1944 року Олександр Мамолат як військовий медик у складі медичних підрозділів діючої армії бере участь у звільненні Румунії, Угорщини, Югославії та Австрії від німецько-фашистських загарбників.

У роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. була знищена система медико-санітарної допомоги населенню, що призвело до значного підвищення захворюваності на туберкульоз легень. Тому ліквідація наслідків воєнного лихоліття стала основним завданням для Олександра Самійловича після повернення до інституту. Так, було проведено ремонт корпусів інституту, організовано підсобне господарство, завдяки чому в голодні післявоєнні роки хворі регулярно отримували м'ясу їжу, а окремих співробітників, які голодували, було тимчасово зараховано на харчове забезпечення в інституті.

Крім діючих терапевтичного і хірургічного відділень, в інституті відкриваються відділення для дітей і підлітків, хворих на туберкульоз легень, кістково-суглобового, уrogenітального, шкірного та туберкульозу очей. Інститут, під керівництвом О. С. Мамолата, поступово перетворюється на один із провідних в Україні центрів фтизіатрії, легеневої та серцево-судинної хірургії, пізніше — пульмонології, імунології, алергології.

У 1949 р. О. С. Мамолат обіймає посаду Головного фтизіатра Міністерства охорони здоров'я УРСР і докладає

чимало зусиль до організації боротьби з туберкульозом, особливо серед сільського населення. Саме за ініціативи Олександра Мамолата і при його безпосередній участі було науково обґрунтовано і впроваджено в практику охорони здоров'я ряд важливих заходів, які сприяли зниженню захворюваності та смертності від туберкульозу легень, а саме: створення пневмотораксних пунктів на сільських лікарських дільницях, організація сільських протитуберкульозних лікарень та диспансерів, впровадження посад районних фтизіатрів, проведення суцільної вакцинації та ревакцинації неінфікованих туберкульозом дітей, підлітків та юнаків у містах і селах, вакцинація новонароджених подвійною дозою вакцини БЦЖ, створення базових стаціонарів для вперше виявлених хворих на туберкульоз, удосконалення спеціалізованої допомоги хворим на туберкульоз (відділення для хронічних хворих, хворих похилого та старечого віку).

Яскравим прикладом організаторського хисту і далекоглядності Олександра Мамолата як керівника було запрошення у листопаді 1952 р. до інституту колишнього фронтового хірурга Миколи Амосова, який на той час працював у Брянській обласній лікарні, для виконання резекцій легень при туберкульозі. В інституті він очолив спеціально створену клініку торакальної хірургії, яка у 1982 р. була реформована в Інститут серцево-судинної хірургії (нині — Національний інститут серцево-судинної хірургії ім. М. М. Амосова НАМН України).

У роки керівництва О. Мамолата, в інституті працювали відомі вчені та науковці того часу — фтизіотерапевт Б. Олександровський, талановиті торакальні хірурги П. Костромін, Г. Горовенко, І. Сліпуха, дитячі фтизіатри С. Кшановський, фтизіопульмонолог О. Баренбойм, епідеміолог М. Двойрін, бактеріолог Р. Драбкіна, фахівець з кісткового туберкульозу Б. Куценко, патоморфолог В. Юр'єва, фтизіатр В. Петренко, нині працюють — фтизіопедіатр В. Костроміна, імунолог К. Чернушенко. Варто додати, що саме Олександр Самійлович започаткував проведення щотижневих науково-практичних конференцій в інституті для лікарів-фтизіатрів щосередини, організував видання збірок з проблемних питань туберкульозу. У 1972 р., під час святкування 50-ти річного ювілею, інститут був нагороджений орденом Трудового Червоного прапора.

Олександр Мамолат — автор більше 160 наукових праць, присвячених питанням клініки, лікування, профілактики, епідеміології та статистики туберкульозу, організації боротьби з туберкульозом на селі та історії фтизіатрії.

Його перу належать оригінальна праця про патогенез і морфологію туберкульозу кишечника (кандидатська дисертація), посібник з туберкульозу для медичних сестер і фельдшерів. Ним була розроблена методика антибактеріальної терапії хворих на різні форми туберкульозу легень (у співавторстві з К. Ф. Чернушенко "Побічні реакції при антибактеріальній терапії хворих на туберкульоз" (1975 р.)), методика комплексного лікування стрептоміцином і туберкуліном, опублікований ряд робіт щодо клінічного значення медикаментозної

стійкості при захворюванні на туберкульоз, використання засобів неспецифічної терапії у фтизіатричній практиці, функціональних змін у хворих на туберкульоз після резекції легень та кілька праць з історії української фтизіатрії. У 1965 р. О. С. Мамолату після захисту дисертації "Розробка й наукове узагальнення методики й організації лікування хворих деструктивним туберкульозом" було присвоєно вчений ступінь доктора медичних наук, а в 1975 р. — почесне звання "Заслужений діяч науки УРСР".

Зі спогадів співробітника інституту, відомого клініциста та історика медицини Леоніда Жуковського: "... Мені пощастило протягом 32 років працювати пліч-о-пліч з Олександром Самійловичем. Викликало захоплення, як він професійно проводив щотижневі науково-клінічні конференції інституту, які охоче відвідували численні практичні лікарі Києва й області. Завжди врівноважений, зібраний, з почуттям живого гумору, він обдаровував своєю підтримкою та турботою кожного, хто з ним стикався. Ні я, ні мої колеги не пригадують жодного випадку, щоб він будь-коли підвищив голос.

Олександр Самійлович приходив на роботу рано і ще до початку робочого дня довідувався у клініці про тяжкохворих, а найбільш тяжких відвідував "позапланово", виявляючи глибоку зацікавленість щодо стану пацієнта і гаряче бажаючи допомогти йому".

Також Олександр Самійлович був відповідальним редактором республіканського міжвідомчого збірника "Туберкульоз". За його задумом та під його редакцією видано посібники для фтизіатрів "Туберкульоз" (1971 р.) і "Лікування туберкульозу легень" (1973 р.). Під керівництвом О. Мамолата виконано 5 докторських і 15 кандидатських дисертацій.

Варто додати, що завдяки діяльності О. С. Мамолата в інституті на громадських засадах, протягом 10 років (1967 — 1977 рр.), було впроваджено нову ефективну систему удосконалення лікарів за допомогою проведення короткотермінових (3 тижні) профільних циклів. Це дало змогу підвищити кваліфікацію понад 4 тис. спеціалістів із різних розділів фтизіатрії.

Олександр Мамолат відомий як громадський діяч: протягом багатьох років його обирали депутатом Київської міської ради і районної ради, був заступником голови постійно діючої комісії міської ради з охорони здоров'я, заступником голови правління всесоюзного та головою правління республіканського товариств фтизіатрів, головою Проблемної комісії "Туберкульоз", членом редакційної ради часописів "Проблеми туберкулеза" і "Врачебное дело".

За ініціативи та при енергійній підтримці Олександра Самійловича на території інституту було споруджено пам'ятник корифею української медицини, видатному лікарю-гуманісту академіку Ф. Г. Яновському (скульптор — народний художник України О. Скобликов, архітектор — М. Кислий).

24 жовтня 1991 р. О. С. Мамолат помер та був похований на Байковому цвинтарі, неподалік від інституту. Його невмируще ім'я завжди житиме в наших серцях.